

Фащевська О. М.
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
Державної установи
«Інститут економіки та прогнозування
НАН України»
м. Київ, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-5>

СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ В УКРАЇНІ

Сектор малих і середніх підприємств (МСП) внаслідок воєнних дій поніс значні втрати матеріального і людського капіталу, які ще потребують детального структурування та оцінки. Динаміка діяльності МСП протягом березня-травня 2022 р. свідчить про певне відновлення їх економічних показників. Зокрема, якщо у березні поточного року 15% підприємців не бачили сенсу та можливості відновити бізнес цього року, тоді як інші 15% хотіли зберегти та навіть збільшити обсяг продажів, а більшість компаній (32,2%) планували вийти на рівень 20–50% від показників 2021 року. Також поступово зростає обсяг виплат постачальникам МСП: відновлення довоєнних виплат росте з 19% до 32%, а падіння невиконаних зобов'язань становить майже 2 рази, з 29% до 16% (за результатами опитувань власників/керівників мікро-, малого та середнього бізнесу України, проведених дослідницькою компанією Gradus Research на замовлення Київської школи економіки у березні та квітні 2022 р.).

Зазначимо, що необхідною умовою відродження та розвитку сектору МСП є ефективне інституційне середовище діяльності підприємств. На якісні характеристики інститутів розвитку підприємництва впливають дві основні групи чинників – *макро-економічні та суспільно-регуляторні*. До групи *макроекономічних чинників* відносять ВВП (обсяг виробництва), рівень безробіття,

рівень інфляції, податкове навантаження, доступність кредитів, які створюють загальноекономічні умови для формування інклюзивних або екстрактивних інститутів розвитку підприємництва.

В той же час, в умовах трансформації глобального інституційного середовища (посилення процесів глобалізації, нової індустріалізації, орієнтації на забезпечення сталого розвитку країн світу) зростає вплив *суспільно-регуляторних чинників*, тобто таких, які формують *нормативно-закріплені правила* (або формальні – економічні, політичні та юридичні) та *суспільно-прийнятні правила* (неформальні, які базуються на культурних або етичних нормах суспільства).

Найбільш важливими для розвитку підприємництва *нормативно-закріпленими правилами* є верховенство права («rule of law») та захист прав власності в економічній сфері, ефективність законодавчої бази і незалежність судової влади, ступінь корупційного впливу, прозорість регулятивних процедур, наявність у країні насильства і тероризму, якість корпоративного управління, дотримання етичних принципів у бізнесі і захист інвесторів, свободу підприємництва. До числа *суспільно-прийнятних чинників* формування інститутів розвитку підприємництва, які, до речі, можуть впливати на нього сильніше, ніж формальні, включають наявність сприятливої для підприємництва національної етики та культури, високий суспільний статус успішних підприємців тощо.

Важливий вплив на формування інститутів розвитку підприємництва здійснюють *якість освіти* (якість середньої та вищої освіти і спеціальної підготовки, а також освітньої інфраструктури), та *ефективність ринків* (наявність та інтенсивність конкуренції, ефективність антимонопольної політики; рівень торговельних бар'єрів, податкового навантаження, тарифів, інтенсивністю торговельного обороту тощо).

Таким чином, план повоєнного відновлення і розбудови економіки України має включати низку таких заходів, які не лише нададуть фінансову і нефінансову підтримку мікро-, малим і середнім підприємствам та ФОП для перезапуску їх роботи у кризових умовах, а й сприятимуть формуванню інституційного

середовища для функціонування національної економіки на нових інституційних і технологічних засадах.

Цілями оновленої державної політики повоєнного відновлення і розвитку МСБ мають бути:

1) внутрішньоекономічні:

– структурна трансформація економіки у напрямі збільшення частки МСБ в основних економічних показниках – обсягах реалізації продукції, експорту, інноваційних витрат, сплачених податків і зборів тощо;

– нарощування обсягу випуску і реалізації продукції (товарів, послуг) у видах економічної діяльності, у яких значна його частка припадає на сегмент МСБ, що сприятиме активізації економічної діяльності у країні в цілому;

– підвищення конкурентоспроможності МСБ на внутрішньому ринку, результатом чого стане забезпечення населення вітчизняною продукцією (товарами, послугами) та зниження залежності від імпорту;

– стимулювання розширення зв'язків підприємств МСБ з місцевими (регіональними) постачальниками сировини і матеріалів для створення нових можливостей розвитку споріднених видів економічної діяльності у місцевих (регіональних) економіках;

– відродження і диверсифікація сфери послуг у населених пунктах, передовсім у крупних містах, що вагомим позитивним чином вплине на готовність їх населення до повернення у ці населені пункти з інших регіонів країни та із зарубіжних країн;

2) зовнішньоекономічні:

– розширення присутності вітчизняних підприємств МСБ на світових ринках, що посилить зовнішньоекономічні позиції країни і сприятиме збільшенню валютних надходжень від експорту товарів та послуг;

– вбудовування підприємств МСБ, у першу чергу тих, які виробляють продукцію з високою часткою доданої вартості та високотехнологічні товари (послуги), у глобальні ланцюжки доданої вартості у провідних галузях промисловості, що створить

можливості для подальшої технологічної модернізації вітчизняних підприємств;

3) *інноваційні:*

– збільшення кількості підприємств МСБ і стартапів, що здійснюють інноваційну діяльність та впровадження наукових розробок у виробництво на основі співпраці вітчизняними науковими закладами, що стимулюватиме розвиток наукової діяльності, досліджень і розробок в Україні;

– розширення співпраці інноваційних малих і середніх підприємств з корпоративними сектором і великими промисловими підприємствами для прискорення впровадження їх інноваційних розробок.

4) *соціальні:*

– використання МСБ як інструменту скорочення безробіття за рахунок відновлення роботи існуючих та створення нових підприємств і ФОП;

– активізація розвитку соціального підприємництва з метою створення нових економічних позабюджетних можливостей підтримки вразливих верств населення і осіб, які опинились у важких життєвих обставинах внаслідок війни;

– розвиток підприємницьких здібностей населення, підвищення рівня довіри населення до підприємців та рівня підтримки підприємництва як ефективного засобу самозайнятості і самозабезпечення.

Заходи державної структурної політики з розвитку сектору МСП мають передбачати:

– *у короткостроковій перспективі* – на етапі відновлення діяльності сектору МСП на звільнених територіях після закінчення воєнних дій:

1) *фінансово-кредитну підтримку для найскорішого налагодження повноцінної операційної діяльності;*

2) *розширення участі держави у реалізації місцевих цільових програм і проектів підтримки підприємців для посилення фінансових можливостей і розширення спектру інструментів регіональних (місцевих) органів влади щодо сприяння розвитку МСП;*

3) *реалізацію системи економічного стимулювання МСП, які здійснюють інноваційну діяльність, співпрацюють з вітчизняними науковими установами і впроваджують їх розробки у виробництво, для розширення участі у прискореній модернізації вітчизняної економіки на новій технологічній основі;*

– у середньостроковій перспективі – на етапі зростання економічного внеску сектору МСП у розбудову країни:

1) *створення сприятливого ділового клімату для нарощування обсягів випуску і реалізації продукції (товарів, послуг) у видах економічної діяльності, у яких значна їх частка припадає на сегмент МСБ, а саме:*

2) *активізація підприємницького потенціалу громадян, виявлення нових можливостей їх професійного і кар'єрного зростання з метою формування «поля можливостей» для економічно активного населення, стимулювання його повернення в країну та запобігання новому відтоку в умовах післявоєнних труднощів;*

3) *створення умов для масштабної цифровізації МСП та їх входження у сучасну цифрову економіку:*

– у довгостроковій перспективі – на етапі набуття сектором МСП значимості як важливої складової забезпечення довгострокового стійкого та інклюзивного розвитку країни:

1) *створення розвиненої системи суб'єктів інфраструктурної підтримки МСП для сприяння підприємницькій діяльності на усіх етапах заснування та діяльності підприємства на національному і регіональному рівнях;*

2) *розширення участі МСП у відбудові і реконструкції міст як центрів зосередження економічної діяльності у регіонах країни;*

3) *створення умов для входження вітчизняних малих і середніх підприємств до нормативно-правового і ринкового простору ЄС у процесі європейської інтеграції України.*